

İMAM-I BİRGİVİ MEZARLIK ALANI

Ayşe ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Sanatlar Bölümü, Tezhip Ana Sanat Dalı, İzmir/Türkiye
ayseerdemcetin@gmail.com

Çetin, Ayşe. "İmam-ı Birgivi Mezarlık Alanı". Kalemîşi, 21 (2022 Güz): s. 173–177. doi: 10.7816/kalemisi-10-21-07

ÖZ

İslami gelenek içinde herhangi bir tanım veya kural olmamasına rağmen politik, dini, sosyal nedenler ve ait oldukları dönemlerin teknik koşulları gibi etkenler ile farklı şekillerde oluşmuş olan mezarlıklarımız, dini yapılanma örnekleri olarak kabul edilmektedir. Mezar alanlarımızın planlamalarında, kentlerdeki yaşam ile paralel oluşan değişimler gibi farklı gelişmeler, kullanım ve yapılanmalar görülmektedir. Günümüzde hızla değişerek olumlu yönde gelişme gösteren sanat ve bilim dallarına karşın mezar yapılanmalarında paralel bir dönüşüm gözlemlenmemektedir. Geçmişten günümüze ulaşan tarihi eserler, dönemlerindeki insanların yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini de anlatmakta olduklarından, bize dönemlerinin kent yaşamlarını, planlarını, yapı kullanımlarını da anlatırlar. Geçmişte geleneksel form ve malzemeler ile üretilen mezar yapıları, günümüzde estetikten, dayanıklılıktan uzak üretilere dönüşmüştür. Günümüz yaşamının, estetikten uzaklaşan, ucuz ve hızlı üretilen, yarı endüstriyel ürünlere yönelmesi ile bozulan mezarlık yapılanmaları, toplumun her kesimini ilgilendiren bir konu olduğu halde üzerinde çok fazla çalışmanın yapılmamış olması, bu konuda günümüz duyarlılığının nasıl farklılaştığının da ayrı bir göstergesi olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Restorasyon, Koruma Kavramı, Mimari Bezeme Restorasyonu, Çini Restorasyonu

Makale Bilgisi:

Geliş: 19 Ağustos 2022

Düzeltilme: 6 Kasım 2022

Kabul: 20 Aralık 2022

Giriş

İslami gelenek içinde herhangi bir tanım veya kural olmamasına rağmen politik, dini, sosyal nedenler ve ait oldukları dönemlerin teknik koşulları gibi etkenler ile farklı şekillerde oluşmuş olan mezarlıklarımız, dini yapılanma örnekleri olarak kabul edilmektedir. Mezar alanlarımızın planlamalarında, kentlerdeki yaşam ile paralel oluşan değişimler gibi farklı gelişmeler, kullanım ve yapılanmalar görülmektedir. Günümüzde hızla değişerek olumlu yönde gelişme gösteren sanat ve bilim dallarına karşın mezar yapılanmalarında paralel bir dönüşüm gözlemlenmemektedir. Geleneksel form ve malzemeye çok başarılı örnekleri üretilen mezar yapıları, günümüzde estetikten, dayanıklılıktan uzak üretimler ile malzemeleri, biçimleri ve uygulama kaliteleri son derece düşük çalışmalar haline gelmiştir. Kırsaldan kentlere aynı bozulma özelliklerinin paralel olarak ortaya çıkmasını, sadece estetikten uzaklaşan, ucuz ve hızlı üretilen, yarı endüstriyel ürünlere yönelen yeni yaşam tarzlarının ortaya çıkması ile açıklamamız da mümkün değildir. Toplumun her kesimini ilgilendiren bir konu olduğu halde üzerinde çok fazla çalışmanın yapılmamış olması, bu konuda günümüz duyarlılığının nasıl farklılaştığının ayrı bir göstergesi olarak görülebilir.

Kentlerin yeniden yapılanma sorunlarına karşın, mimarlık alanını da ilgilendiren bir olgu olarak, mezarlık alanlarının projelendirilmeleri, önümüzdeki dönemlerde zorunlu yapılması gereken araştırma ve geliştirme proje konularından biri olarak ortaya çıkarmaktadır. Yerleşim bölgelerinin tümünde yer almasına rağmen mezarlıklar ve mezar alanları hakkında imara yönelik fazla bir düzenlemenin olmaması, günümüzde gözlemlenen dağınık düzensiz konum ve görünümünün ana nedeni olarak görülmektedir. Tarihi mezarlarda görülen üst seviyede tasarım ve üretim kalitesi, günümüzde kötü kopyalar ya da estetik ve kaliteli üretimden çok uzak mezar taşları olarak ortaya çıkmaktadır. Hiçbir iyileştirme çabasının, hatta ihtiyacının dahi olmaması, aksine bir kısır döngü içinde adeta seri olarak üretilerek yaygınlaşması, gelişen kent yapılanması için de önemli bir sorun oluşturmaktadır aslında. Bu konuda öncelikle yapmamız gerekenin sorunu ortaya koymak olması nedeni ile konu hakkında farkındalık yaratacak yayınların önemi de ortaya çıkmaktadır. "Mezar Taşları" ve yer aldıkları alanların düzenlenmesi; tasarım, planlama, gelişim süreçlerinin irdelenmesi ile bozulmalara etken olan nedenlerin belirlenmesi, günümüz tasarımlarındaki sorunların oluşumuna bir belge oluşturacak ve gelişimine katkı oluşturacaktır. Doğru alan kullanımından değişen yaşam görüşüne kadar farklı olguların paralel tasarımlar olarak ortaya koyulması, üretimler için örneklerin doğru olarak oluşmasını sağlayacaktır.

Eski eserlerin korunmasıyla ilgili kaygılar, çok eski dönemlerden günümüze süregelen çok eski bir olgu olup, koruma adı altında günümüze evrilerek ulaşmıştır. Çağdaş koruma anlayışı ile 20. yüzyılda ileri sürülen kuramlar ve gerçekleştirilen uygulamalar doğrultusunda, ölçek, kapsam ve içerikler bakımından koruma kavramı gelişerek, tarih bilinci ile bütünleşmiş yeni boyutlara ulaşmıştır. "Korunacak Değer" olarak tanımlanan doğal ve kültürel varlıkların tanımı ve ayrımı da daha önceki dönemlere göre gelişmeler göstermiştir. Kültür tarihi ve eserlerini, gelenekleri ile birlikte korumak isteyen kişilerin oluşturduğu toplumlar; kültürel değerlerini de bütünlüğü bozulmadan yeniden kullanıma dönüştürebilmiştir. Yapısal öğelerin korunması ve sürdürülebilirliği çalışmaları, koruma projelerinin öncelikli ilkesidir ve bunun sağlanabilmesi için ölçekler arası entegrasyonun sağlanması daima ilk dikkat edilecek konudur. Günümüz kullanım önerme ve çalışmalarında ise "Var Olan Bir Yeniden Kullanım Önermesi" mezar alanları için yurdumuzda planlanmamış olduğundan, gelişen tarihi kent park ve alanlarının günümüz planlama süreçlerinin, dünya üzerindeki başarılı örneklerinin irdelenmesi ve bunların önermelerinin rehberliğinden yararlanarak sürdürülmesi, özgün planlamamızın temelini oluşturulması da oldukça önem kazanmaktadır. Tarihi mezar alanlarının her gün farklı gerekçeler ile küçültülmesi, özgün görselliklerinin hızla bozulması, bu konuya da aciliyet kazandırmaktadır.

Birgi: İmam-I Birgivi Mezarlık Alanı

Ülke genelinde günümüz ve eski zamanlara ait farklı katmanlarda mezar alanlarının kullanım özelliklerinin karşılaştırılabilirliği için; yer almış oldukları alanların beldeleri ile birlikte değerlendirilmeleri ve bunun farklı yüzyıllar için ayrı ayrı incelenerek ele alınması gerekmektedir. "Birgi, İmam-I Birgivi Mezarlık Alanı" İzmir-Ödemiş-Birgi beldesinde yer almaktadır. Birgi; "Tarihi Mimari Dokusunu" Orta, Yeni ve Yakın çağlardan günümüze dek, büyük oranda, özelliğini yitirmeden günümüze kadar koruyarak ulaşmayı başaran nadir yerleşim alanlarımızdandır. Daha sonra ilgili kurum ve kurullarca yerel halk ve yönetimin kendi talep ve destekleri ile sit alanı ilan edilmiş, koruma altına alınarak, özelliğini yitirmesinin de önüne geçilmiştir. Hiçbir şey yapılmadan uzun süre ayakta kalması mümkün olmayan mimari dokunun, geleceğe taşınması için gereken bilimsel çalışmalar, farklı üniversitelerin işbirliği ile projelendirilmiş, ilgili kurum, dernek ve yerel yönetimlerce de desteklenmiştir. Koruma çalışmalarında yer alan farklı disiplinlerin iş birliğinin başarısını sergileyen yerleşim merkezi önemli örneklerden biridir. Birgi, İzmir ilinin, Ödemiş ilçesine bağlı bir bucak merkezi iken belediye olmuş ancak 30 Mart 2014 tarihi itibarı ile tekrar mahalle olarak kabul edilip muhtarlık yönetimine dönmesine ve Ödemiş Belediyesine bağlanmasına karar verilmiştir. Yerleşim yalnızca "Müderriş Birgevi Mehmet Efendi" nin kabrinin burada olması ile dini turizm açısından değil, bitkisinden, zemin döşemesine kadar tüm tarihi dokusunu başarı ile koruyarak, özel yapı örnekleri ve bezemeleri ile "Kültür Turizmi" için

de çok değerlidir. Her biri ayrı anıtsal mimari değerde olan, Çakırağa, Sandıkoğulları, Soğancızade, Arif Çelebi gibi konakları ve yerel mimari dokusu çok başarılı bir koruma ile günümüze kadar gelmiştir. Yerel halkın, "Birgi sahip olduğu değerlerle övüncünü geleceğe aktaracaktır" sloganı kent halkının gelişmiş koruma bilincinin de açık bir ifadesidir.

İmam-ı Birgivi Mezarlığı; tarihi mezar taşları ve günümüz mezar taşlarının birlikte yer aldığı bir gömü alanı olduğundan, belgelenmesi ve tüm mezar taşlarının karşılaştırmalı analizlerinin yapılması gereklidir. Tarihi mezar yapılanmalarının ve kullanım özelliklerinin, aynı alanda yer alan günümüz mezar örnekleri ile eş zamanlı çalışılması bu nedenle yapılabilmeye olup, veri analizi çalışmaları da sürdürülmektedir. Gömü alanının ismini almış olduğu "İmam-ı Birgivi" kişisel etkisi ile yüzyıllar boyu alanın kullanımını ve sürdürülebilirliğini arttırmıştır. Alanın etkin kullanımındaki önemi nedeni ile araştırmalara yön verecek önemli bir başka veri olarak da ayrıca değerlendirilmeli ve incelenmelidir. Kabrin yerinin inanç turizmi hizmetlerine uygun bir duruma getirilmesi için yapılan çalışmalar sürdürülmektedir. Kültürel değeri olan tarihi alanların yeniden kullanımlarının, kentsel tasarımların alt ölçekle olan ilişkilerinin planlama çalışmalarında, "İmam-ı Birgivi Mezarlığı" önemli bir örnektir.

İmam-I Birgivi Mehmed Efendi Yaşamı Felsefesi ve Eserleri; İmam-I Birgivi mezarlığı sadece Birgi'nin kutsal yerlerinden biri değil, her coğrafyadan yoğun ziyaretçinin geldiği bir ziyaretgâhtır. İmam-I Birgivi Mehmed Efendinin kabrinin gördüğü rağbet; kendisinin yaşamında olduğu gibi ölümünde de ilgi odağı olduğunu, kültür ve dini turizm için de önemli bir ivme kaynağı oluşturduğunu göstermektedir. Günümüzde inanç turizmi adı ile anılan bu ziyaretler, dini günlerde çok yüksek kalabalıklara ulaşmakta, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde de yoğunluk da kazanmaktadır. Behiç Galip Yavuz tarafından yazılmış olan, "Birgi, Coğrafyası, Halk Bilgisi, Tarihçesi, Tarihi Yerleri" isimli yayının, 4. Bölüm 46.ve 47. Sayfalarında yer alan bilgilere göre; "Birgivi Mehmet Efendi, bir veba(taun) salgınında 21 Eylül 1573'te yaşama gözlerini kapamıştır. Bozdağ, Kemer Köyü yolunda, Namazgâh yakınında bulunan Birgi Kenti'nin kuzey doğusunda yer alan, günümüzde adı ile bilinen "İmam-I Birgivi" Mezarlığına defnedilmiştir. Kabrinin başucundaki selvi ağacının kendi eliyle diktiği ve bunun dibine gömülmesini vasiyet ettiği söylemi günümüze kadar aktararak gelen bir bilgidir. Eskiden kabir taşında taşında "Cism-i nazenini kaldı gurbet elde / Balıkesirli Mehmed bin Pir Ali" yazdığı söylenmektedir. (Yavuz, 2005;46, 47) Bu taş günümüzde mevcut değildir. Sağlığında kabri üstüne türbe yapılmasını istemediğinden aynı şekilde korunmaktadır. Kabri ve çevresi Birgi beldesi için ayrı bir anlam ve önem taşır. Adı geçen aynı yayında, yine 4. Bölümde 46.ve 47. Sayfalarda yer alan, Birgivi Mehmet Efendi'nin kişiliği konusunda bilgi veren bölümde kendisinden "Tanrıya olan sevgisini tasavvuf ile daha olgun bir biçime sokmuş; her bakımdan ezince uğrayan insanların yanında olmuştur. Genç yaşlarından başlayarak kitaplar yazmış, bu özelliği ile o dönemin bilim çevrelerinin dikkatini çekmiştir Yapıtları o dönemin toplumsal yaşamını yansıtır. Kısacası Birgivi Mehmet Efendi gerek kişiliği, gerekse bilim sahibi olma özelliği ile Türker'in XVI. yüzyılda yetiştirdiği büyük din bilginlerinden birisidir. (Yavuz, 2005;46, 47) diye bahsedilmektedir.

Sonuç

Kültürün bir yansıması olarak kabul edilen çevre tanımı, sınıfsal yapıyı, ekonomik, dini, estetik eğilimleri, dünya görüşü ve bilimsel, teknolojik gelişimi de yansıtmaktadır. Çevre değişimi ise kültürün sürekliliğinin gerekliliği ve süreç içinde değişime uğraması olarak açıklanmaktadır. Kültüre bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik, estetik ve teknolojik değişimler ise, çevrenin yeniden yapılanması sırasında, değişimin esas nedeni olan sosyal nitelik, tarihsel – kültürel değişime etken olmaktadır. Bu bağlamda incelendiğinde; Tarihi mezarlıkların yapılmakta olan koruma geliştirme çalışmaları ile düzenlenen alanlarının, mimari kullanım alanları olarak karşılaştırmalı analizlerinin yapılması, Anıtsal Dini Mimaride uygulanmış olan yerleşim anlayışının, korunabilen ya da değişmiş olduğu izlenen sonuçlarının günümüz planlamalarına veri oluşturması ve sürdürülebilirliğinin incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Yüzyıllar boyunca kullanım sürdürülebilirliğini sağlamış, ziyaret ve gömü kullanımlarını karşılamış alanlar olan mezarlıklar; bu işlevlerine karşılık, günümüz planlama çalışmalarında ihtiyaç duyulan veri birimleri, "tarihi belgelenmelerinin yapılma zorunluluğuna rağmen", en az olduğu alanlardır.

İslam sanatı ve mimarlığında önemli bir olgu olan din etkisi, mezar alanlarının planlamalarında da görülmektedir. Klasik Osmanlı döneminin kişiyi simgeleyen mezar taşları ve alan planlamaları günümüzde değişen kültürün etkisi ile farklılaşmıştır. Kamusal alanlar olarak kabul edilen, herkese açık, herkesin görebildiği alanlar olmasına rağmen günümüzde diğer dini mimari yapılarda görülen modernleşmenin getirisi olarak kabul edilen yenilenme eğilimi, mezarlık planlama ve yapısal tasarımlarında görülmemektedir. Günümüzde, gömü alanlarının yetersiz kalması planlamalarda yeni bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel düzenleme çalışmalarında, yeni plan öngörülerine ihtiyaç duyulduğu halde, eskiyi devam ettirme eğilimli görüş nedeni ile gömü alanlarında çağdaş yaklaşımlar olamamakta, tarihi mezarlıklarda günümüz kullanımlarına uygun olarak düzenlenememektedir. Birçok alanda batı etkisinde değişim gösteren mimarimiz, ilgili kurumsallaşma çalışmalarımız, mezarlıklar ile ilgili bir

değişime uğramamakla birlikte var olan anıtsal alanları da koruyamamakta ve değerlendirememektedir. Tarihi alanlara çağdaş kullanım çözümlenmeleri ortaya çıkarabilmek ve günümüz planlamalarına döne oluşturabilmek için konu ile ilgili verilerin önemi göz önüne alınarak, çalışma yöntemlerini belirleyecek ilgili çalışmaların da sürdürülmesi gereklidir.

Resim 1 İmam-ı Birgivi Mezarlığı (Ayşe ÇETİN 2015) Ödemiş, Birgi

Kaynaklar

Yavuz, B. G.(2005). Birgi Coğrafyası, Halk Bilgisi, Tarihçesi, Tarihi Yerleri, “*The History of Birgi*” IV. Bölüm, Birgi Belediyesi ve Çekül Vakfı Yayını.

İMAM-I BİRGİVİ, CEMETERY AREA

Ayşe ÇETİN

ABSTRACT

Although there is no definition or rule in the Islamic tradition on this matter, our cemeteries, which have been formed in various ways due to political, religious, social reasons and factors such as the technical conditions of their time periods, are considered as examples of religious structuring. In the planning of our cemeteries, different types of advancement, usage and structuring are observed, due to changes that occur in parallel with urban life. Despite the rapidly changing and positively developing branches of art and science, parallel transformation is not observed in grave structures. Since the historical artifacts that made it to the present day also describe the life styles, traditions and customs of the people of their time periods, they also show us the urban life, plans and structural usage of those time periods. Grave structures produced with traditional forms and materials in the past have now turned into products that are far from being aesthetical or durable. The cemeteries structures, which have been corrupted by the fact that today's life has moved away from aesthetics and gravitated towards semi-industrial products that can be produced cheaply and quickly, is an issue that concerns every segment of the society; however, not much work has been done on it, which can be seen as a separate indicator of how today's sensitivity on this issue has differentiated.

Keywords: Architectural restoration, conservation, architectural ornament restoration, tile restoration